

Výzkumná zpráva 005

Projekt: Inovativní medializace zapojení žen do vědy a výzkumu jako faktor posílení znalostní společnosti a rovných příležitostí, a zvýšení konkurenceschopnosti v podmínkách rozvoje přírodovědných oborů.

Hodnocení pozice žen ve vědě a výzkumu a analýza struktury a fungování současného systému mediální podpory žen v systému vysokého školství Polska

Řešitelský tým:

Univerzita Palackého v Olomouci

RNDr. Irena Smolová, Ph.D. - koordinátorka projektu

doc. RNDr. Iveta Fryšová, Ph.D.

doc. RNDr. Lenka Luhová, Ph.D.

RNDr. Michaela Sedlářová, Ph.D.

RNDr. Ivana Fellnerová, Ph.D.

Doc. RNDr. Zdeněk Szczyrba, Ph.D.

prof. RNDr. Juraj Ševčík, Ph.D.

Olomouc, prosinec 2008

Pozice žen v polské vládě

Současná polská vláda (premiér Donald Tusk) se skládá ze 17 ministerstev, z čehož pět ministerstev řídí ženy (29,4 %, viz dále). Hodnotíme-li pozici žen v polských vládách v nových demokratických podmínkách po roce 1989 (celkem 12 vlád), pak v minulosti nejvíce žen bylo ve vládě premiéra Buzka (1997-2001), a to celkem šest (26,1 %). Jednu vládu dokonce vedla žena (Hana Suchocka, 1992-1993)¹, naproti tomu ve čtyřech vládách do roku 1996 nebyla zastoupena ani jedna žena². Sledujeme-li vývoj zastoupení žen v polské exekutivě, pak lze vymezit dvě období: do roku a po roce 1997.

V současné polské vládě řídí ženy celkem pět ministerstev:

	Katarzyna Hall	Ministerstvo národního vzdělávání (<i>Ministerstwo Edukacji Narodowej</i>)
	Barbara Kudrycka	Ministerstvo vědy a vysokého školství (<i>Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego</i>)
	Jolana Fedak	Ministerstvo práce a sociální politiky (<i>Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej</i>)
	Elżbieta Bieńkowska	Ministerstvo regionálního rozvoje (<i>Ministerstwo Rozwoju Regionalnego</i>)
	Ewa Kopacz	Ministerstvo zdravotnictví (<i>Ministerstwo Zdrowia</i>)

¹ V této vládě kromě premiérky nebyla další žena.

² Zdroj: <http://www.kprm.gov.pl/>

Polsko – základní charakteristika vysokého školství

Resort školství funguje v Polsku na poněkud odlišných principech nežli např. v České republice. Jde především o vysoké školství, které má v systému státní správy vlastní autonomii, čemuž také odpovídá vlastní ministerstvo. Ve výsledku vystupují vedle sebe na stejné úrovni řízení resort školství bez vysokých škol (školy, základní a střední školy)³, které řídí Ministerstvo národního vzdělávání (Ministerstwo Edukacji Narodowej) a samostatně vysoké školy, jejichž činnost řídí a koordinuje Ministerstvo vědy a vysokého školství (Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego).

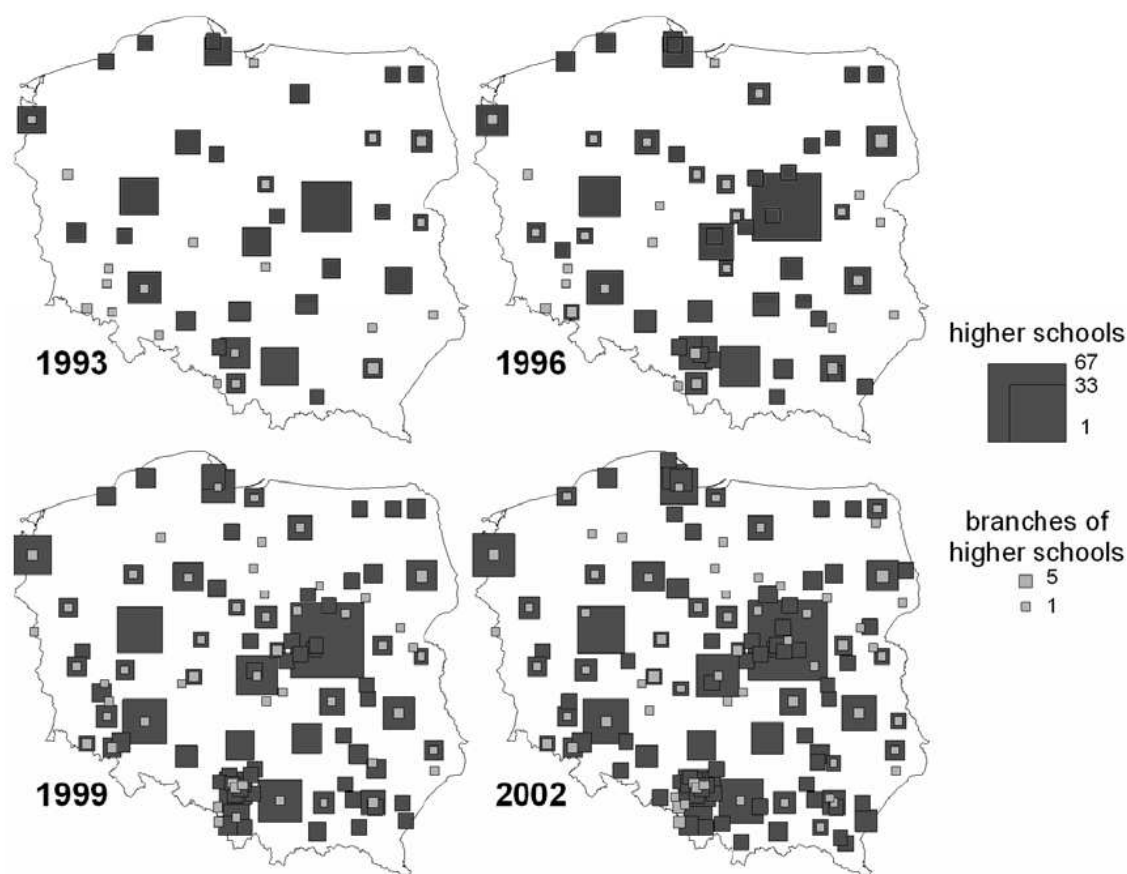
Jak již z názvu ministerstva vyplývá, má příslušný ministr/yně na starosti rovněž vědecké instituce a jejich rozvoj. Pokud jde o vysoké školy v Polsku, ty se řídí vysokoškolským zákonem z roku 2005 (zákon č. 1365/2005, Sb.). Zákon vymezuje kompetence příslušného ministra ve věci dozoru nad činností vysokých škol, přičemž v případě jednotlivých typů vysokých škol určuje paralelně spolurozhodovací úlohu dalších ministrů, např. vysoké školy lékařského směru (Akademie medyczne) – navíc ministr zdravotnictví.

Studium na vysokých školách je třístupňové: bakalářské (licencjackie), magisterské (magisterskie) a doktorské (doktoranckie). Mezi druhým a třetím stupněm může vysoká škola, má-li k tomu oprávnění dané akreditací, vzdělávat studenty formou tzv. podiplomních studií (studia podyplomowe). Studium je buďto interní (stacionární) nebo kombinované (nestacionární), vysoké školy jsou veřejné nebo soukromé, případně církevní. Spektrum vysokých škol je poměrně široké, vysoké školy se dělí na univerzity (uniwersytety), technické univerzity (uniwersytety techniczne), technické vysoké školy (politechniki) nebo akademie (akademie). Všechny vysoké školy mají právní subjektivitu a jejich činnost je obdobná činnosti jinde v Evropě. Možnost studia daného oboru v rámci studijního programu je dána předchozí akreditací Státní akreditační komise (Biuro Państwowej Komisji Akredytacyjnej). Na dané vysoké škole fungují tzv. studentské samosprávy, které tvoří studenti na obou stupních vysokoškolského studia (Bc.+Mgr.). Činnost samosprávy studentů musí být

³ Školní docházka v Polsku je povinná do 16 let a tomu odpovídají dva stupně škol: základní školy (2 tříleté etapy) a gymnázia (podle zákona z roku 1999 navštěvuje gymnázia mládež ve věku 13 – 16 let), obojí mající charakter všeobecného vzdělávání. Gymnázium je zakončeno gymnaziální zkouškou na konci 3. ročníku. Výsledek zkoušky nemá vliv na ukončení studia, je však důležitý pro přijímací zkoušky na tzv. *szkoły ponadgimnazjalne* s délkou studia 2-3 roky, většina z nich je zakončena maturitní zkouškou. V rámci tohoto typu škol se studenti mohou již odborně profilovat (technické a jiné směry), případně náplní studia je všeobecné vzdělání, kterým se studenti připravují na vysokoškolská studia univerzitního typu.

v souladu se statutem příslušné vysoké školy, vysoká škola naopak vyčleňuje materiální prostředky pro činnost samosprávy. Představitelé vysokoškolských studentských samospráv tvoří posléze tzv. „*Studentský parlament*“ (Parlament Studentów Rzeczypospolitej Polskiej), který je vrcholným orgánem studentů vysokých škol na území Polska a také je partnerem Ministerstva vědy a vysokého školství, který Parlamentu předkládá k připomínkování normy týkající se studentů na polských vysokých školách. Příslušný ministr vyčlení ze svého rozpočtu adekvátní finanční prostředky na činnost Parlamentu.

V oblasti pracovní náplně stanovuje vysokoškolský zákon rozsah pedagogického zatížení ročně podle kategorie vysokoškolského zaměstnance: vědecko-pedagogický pracovník 120-240 hodin, pedagogický pracovník 240-360 hodin, lektor (instruktor) 300-500 hodin. V současné době mají na většině vysokých škol přednášející povinnost učit v rozsahu 240 hodin ročně. Vědecko-pedagogičtí pracovníci se dělí do pěti kategorií: řádný profesor, mimořádný profesor, hostující profesor, adjunkt, asistent.

Obr.1: Vývoj vysokého školství v Polsku po roce 1989

Pramen: Czapiewski K., Janc K.: Education as a factor that diversifies the possibilities of economic development in Poland, Alfa Spectra (Central European Journal of Architecture and Planning), 2, 2007.

Doktorská studia jsou možná ve stacionární nebo kombinované (nestacionární) formě. Doktorské stacionární studium na veřejných vysokých školách se neplatí, v případě doktorských nestacionárních studií závisí placení školného na nařízení rektora příslušné vysoké školy. Také doktorandi na vysokých školách mají povinnost vykonávat odbornou pedagogickou praxi formou výuky, ovšem ta nesmí být větší nežli 90 hodin ročně.

Pozice polských žen ve vědě a výzkumu

Podobně jako v České republice a dalších postkomunistických zemích střední Evropy se transformovala pozice žen ve vědě a výzkumu v Polsku, a to směrem k jejich většímu zastoupení a uplatnění. Sledujeme-li tento vývoj v letech 1990 – 2005 z pohledu oficiální statistiky (Główny Urząd Statystyczny, resp. Polský statistický úřad), pak se nejvíce zrovnoprávnila pozice žen v rámci nižších vědeckých hodností, tj. studující doktorská studia a udělené doktoráty (viz tab. 1 a 2). Dokonce ve většině sledovaných vědách v rámci doktorských studií (s výjimkou technických věd) dosahují dnes ženy viditelně většinový podíl. Tento stav je dán celou řadou faktorů, z nichž mezi klíčové lze kromě parametrů nastavených Evropskou komisí počítat také menší zájem mužů o práci ve vědě a výzkumu, která patří v Polsku mezi hůře placené profese. Sledujeme-li například genderové disproporce při udělování doktorátů (Ph.D.) v přírodních vědách, pak během posledních 15 let byl tento rozdíl prakticky anulován.

Tab. 1: Ženy na doktorských studiích v Polsku podle zaměření (vývoj v letech 1995 – 2005)

Zaměření	1995/96	2000/01	2005/06	1995/96	2000/01	2005/06
	absolutně			v % doktorandů daného zaměření		
Celkem	3 995	11 315	16 131	38,1	44,2	49,3
Přírodní vědy	1 014	1 896	2 689	44,5	49,2	52,4
Technické vědy	299	1 397	1 506	15,8	23,6	28,9
Lékařské vědy	282	1 017	1 738	50,2	51,2	60,2
Zemědělské vědy	306	1 274	981	48,6	57,7	60,5
Společenské vědy	2 094	5 761	9 217	40,9	48,9	51,6

Pramen: *Kobiety w Polsce*, tab. 15, s. 119. *Główny Urząd Statystyczny*, Warszawa, 2007.

Tab. 2: Doktoráty udělené ženám v Polsku podle zaměření (vývoj v letech 1990 – 2005)

Zaměření	1990	1995	2000	2005	1990	1995	2000	2005
	absolutně				v % doktorátů (Ph.D.) daného zaměření			
Celkem	717	763	1832	2931	30,9	33,2	41,6	49,5
Přírodní vědy	118	114	316	494	30,7	32,8	44,6	53,9
Technické vědy	59	68	134	235	12,7	15,0	18,4	23,8
Lékařské vědy	233	246	541	758	45,1	37,2	46,8	57,2
Zemědělské vědy	57	78	180	287	28,9	38,0	43,9	56,3
Společenské vědy	250	257	661	1157	32,9	40,7	47,3	53,1

Pramen: Kobiety w Polsce, tab. 16, s. 119. Główny Urząd Statystyczny, Warszawa, 2007.

I když vývoj po roce 1990 přinesl polským ženám ve vědě zvýšení jejich genderové pozice, přesto v případě udělených habilitací dosahují polské vědkyně sotva třetinového podílu (viz tab. 3); ještě horší situace je, vezmeme-li v úvahu udělené profesury, kde je podíl žen jen o něco vyšší než $\frac{1}{4}$ (viz tab. 4). U obou sledovaných vědeckých hodnotností dosahují přírodní vědy celovědního průměru. Jako velmi nerovnoprávné postavení lze hodnotit pozici žen - vědkyň v Polské akademii věd, která je jednoznačně doménou mužů a ženy zde nedosahují ani 3 % podílu všech členů akademie (viz tab. 5).

Tab. 3: Habilitace udělené ženám v Polsku podle zaměření (vývoj v letech 1990 – 2005)

Zaměření	1990	1995	2000	2005	1990	1995	2000	2005
	absolutně				v % habilitací (Doc.) daného zaměření			
Celkem	208	171	240	344	21,4	27,2	29,0	36,0
Přírodní vědy	34	35	43	55	18,9	24,3	25,1	35,0
Technické vědy	7	8	13	36	3,3	7,6	9,5	19,6
Lékařské vědy	44	32	64	51	29,7	30,8	25,7	33,3
Zemědělské vědy	31	20	18	34	29,8	30,8	25,7	33,3
Společenské vědy	92	76	102	168	28,0	36,2	37,8	45,9

Pramen: Kobiety w Polsce, tab. 16, s. 119. Główny Urząd Statystyczny, Warszawa, 2007.

Tab. 4: Profesury udělené ženám v Polsku podle zaměření (vývoj v letech 1990 – 2005)

Zaměření	1990	1995	2000	2005	1990	1995	2000	2005
	absolutně				v % profesur (Prof.) daného zaměření			
Celkem	101	61	111	136	22,4	16,6	23,6	27,0
Přírodní vědy	20	6	19	32	17,9	12,8	22,1	27,6
Technické vědy	2	2	6	8	3,1	3,0	9,7	9,8
Lékařské vědy	23	12	20	40	31,9	23,1	29,9	38,5
Zemědělské vědy	14	8	17	16	25,0	17,8	30,4	23,5
Společenské vědy	42	33	49	40	28,8	21,0	24,6	30,0

Pramen: Kobiety w Polsce, tab. 17, s. 120. Główny Urząd Statystyczny, Warszawa, 2007.

Tab. 5: Ženy – členky Polské akademie věd podle zaměření (vývoj v letech 1990 – 2005)

Zaměření	1990	1995	2000	2005	1990	1995	2000	2005
	absolutně				v % všech členů daného zaměření			
Celkem	10	12	13	15	2,2	2,3	2,4	2,7
Přírodní vědy	6	6	6	7	3,1	2,7	2,5	2,9
Lékařské vědy	2	2	2	3	3,6	3,1	3,1	4,8
Zemědělské vědy	-	1	1	1	-	1,9	1,7	1,7
Společenské vědy	2	3	4	4	2,8	3,4	4,3	4,3

Pramen: Kobiety w Polsce, tab. 18, s. 120. Główny Urząd Statystyczny, Warszawa, 2007.

Podíváme-li se na vzdělanostně-genderovou strukturu odvětví vědy a výzkumu jako celku, pak rozhodující vliv mezi vysokoškolsky vzdělanými odborníky mají vysoké školy s takřka 70 % podílu; největší podíl mají ženy z hodnotí odpovídající vystudovanému vědeckému oboru a „doktor“ (Ph.D), v obou případech zde ženy ale nedosahují rovnoprávného postavení z hlediska počtu obsazených míst. Podstatně horší pozici mají ženy mezi „docenty“ a „profesory“, srovnáme-li údaje v tab. 6 s předchozími údaji v tab. 1-5, pak zde pozorujeme zcela zřetelný vliv „docentur“ a „profesur“ z let před rokem 1990, na kterých se muži podíleli daleko více než v současnosti. Situace se ale během posledních let výrazně změnila, a tak pozice žen ve vědě a výzkumu v Polsku sleduje celoevropský trend genderových rovností.

Tab. 6: Vzdělanostní struktura žen ve vědě a výzkumu v Polsku (stav k 31. 12. 2005)

Vzdělání	Celkem		Vysoké školy	
	absolutně	v % daného stupně	absolutně	v % daného stupně
vysokoškolské	52 645	42,7	36 753	44,1
- titul profesor	1 911	19,6	1 585	19,5
- titul docent	3 140	28,7	2 738	28,3
- titul doktor	17 339	42,4	14 984	43,0
- titul Mgr., Ing., MUDr. ad.	20 383	46,7	13 184	54,5
ostatní vzdělání	9 872	54,2	4 262	64,7

Pramen: Kobiety w Polsce, tab. 20, s. 122. Główny Urząd Statystyczny, Warszawa, 2007.